

ROEMEENS OORLOGSDAGBOEK

• Alfred Krans

De Duitse schrijver Hans Carossa is op een enkel werk na bijna vergeten, maar zijn “Rumänisches Tagebuch” uit 1924 is nog steeds een van de belangrijkste 300 oorlogsromans met autobiografische

elementen, die tussen 1918 en 1933 in Duitsland zijn verschenen.

Na het humanistisch gymnasium in Landshut studeerde Carossa medicijnen in München en nam in 1904 de praktijk van zijn vader over in Passau. Tussen 1913 en 1953 schreef hij drie romans, waarin een arts de hoofdfiguur is, “Die Schicksale Doktor Bürgers” in 1913, waarin Hanna Comet is gemodelleerd naar zijn vrouw Valerie Endlicher, “Der Arzt Gion” in 1931 en “Tagebuch eines jungen Arztes” in 1955. In de eerste wereldoorlog was Carossa als bataljonsarts van 1916 tot 1918 bij het reserve-infanterieregiment 19 aan het Roemeense front en aan het westfront. In 1929 gaf hij zijn praktijk op en wijdde hij zich geheel aan het schrijverschap. Na de machtsovername van de nationaalsocialisten in 1933 koos

Carossa voor de Innere Emigration en daar ging het mis. De meeste schrijvers, zoals Thomas Mann en Alfred Kubin emigreerden naar het buitenland, maar een klein aantal, waaronder Carossa, Erich Kästner en Ernst Wiechert, bleef, met de bedoeling om zich van binnen uit te verzetten tegen het regime van het Derde Rijk. Maar allen raakten toch min of meer besmet. Carossa nam in 1938 de NS Goetheprijs van de stad Frankfurt in ontvangst, werd in 1941 president van de “Europäische Schriftsteller Vereinigung”, de bruine tegenhanger van de PEN en in 1944 door Hitler in de Sonderliste der Gottbegnadetenliste opgenomen als een van de zes belangrijkste Duitse schrijvers. Na de oorlog rechtvaardigde hij zijn gedrag in zijn boek “Ungleiche Welten” en probeerde hij aan te tonen, dat hij wel degelijk afstand had genomen van het NS-regime, dat hij een apolitieke schrijver was en dat het haast onmogelijk was om in Duitsland verzet te plegen tegen Hitler en zijn trawanten. Maar erg overtuigend was het allemaal niet. Desondanks werd hij in de Bondsrepubliek toch al vrij snel weer de populaire schrijver uit de jaren twintig en dertig. Hij werd ereburger van Passau en Landshut, kreeg het Bundesverdienstkreuz, de Paracelsus medaille van de Duitse artsenbond en er werden vele straten en scholen naar hem genoemd.

Het “Roemeens oorlogsdagboek” behandelt de tijd van 4 oktober tot 15 december 1916, toen Carossa als bataljonsarts aan de zware wintergevechten in Roemenië deelnam. De pers beoordeelde dit werk destijds als een bagatellisering van de oorlog, maar niets is minder waar. Inderdaad geen verheerlijking van de oorlog, maar wel een beschrijving van de zinloosheid, de beslommingen en de offers van de soldaten en de burgerbevolking in deze oorlog. Carossa was in militaire dienst gegaan, omdat hij in de oorlog haast mythisch naar de zin van het leven zocht, maar in Roemenië observeert hij de gevechten nuchter en ziet hij, wat de oorlog met de mensen doet. Velen werden door de eerste wereldoorlog getraumatiseerd en

ontwikkelden extreme voorstellingen. Carossa zelf raakte zwaar gewond, maar overleefde de oorlog door steeds drie uitgangspunten voor ogen te houden: niet onder gaan, steun vinden en de wreedheden van de oorlog overwinnen zonder ze te bagatelliseren. Door zijn frontervaringen laat hij zijn vroegere levensvisie achter zich en besluit hij zich geheel aan de kunst te wijden. Tegenover de zinloosheid van de oorlog stelt hij de hoopvolle toekomst van het individu, ook al is het voor hem duidelijk, dat door al die massakers de oude Europese wereld wordt verstoord en uit elkaar valt.

Het dagboek is vele malen herdrukt en vertaald, in 2005 verscheen er nog een Amerikaanse uitgave, maar een Nederlandse vertaling bleef tot nu toe uit. En dat heb ik dus nu gedaan.

Een fragment:

Ottelwe, 24 oktober 1916

Tot aan de middag klommen we in door de wind opgedreven mistbanken over beboste heuvels. Na een uur werd onder ons het dal van Csik Szereda helder, waar we naar afdaalden. Hier was de lucht stil en warm.

Rondom de stad slingert zich een krans van nieuwe graven. In de stad zijn veel gebouwen verwoest en leeggeroofd, de ijzeren rolluiken vaak door handgranaten kapotgescheurd. Vluchtende Roemenen hadden de Alutabrug opgeblazen; nu is er door de Pruisische pionieren een houten noodbrug, een kloek, bijna sierlijk bouwwerk, in een paar uur opgebouwd.

Voor Ottelwe was er tamelijk lang geen marspauze. Net toen de Siebenburgs-Roemeense grensbergen voor de eerste keer in zicht kwamen klonk uit een van de voorste pelotons een luid Halt!, dat naar achteren werd doorgegeven. De groepen raakten in onzekerheid; sommigen wilden blijven staan, anderen verder gaan. Al gauw bleek, dat noch de majoor noch luitenant Leverenz, die beiden een stuk waren vooruit gereden, een bevel om halt te houden hadden gegeven.

Iemand moest geroepen, een ander de kreet doorgegeven hebben. De mars werd voortgezet. Toen we al gauw daarna op een weide gingen rusten, verbood Leverenz zijn compagnie de ransel af te nemen, liet ze met volle bepakking aantreden en verklaarde, dat hij ze zo lang zou laten staan, totdat de brutale ordeverstoorder zich had gemeld. Onderdrukte verwensingen werden hoorbaar; de gehoorzaamheid weigeren, durfde echter niemand, de meesten, die hun ransel al hadden afgelegd, namen die weliswaar morrend, maar snel weer op. Op een wat hoger gelegen plek ging Leverenz midden voor zijn manschappen staan en herhaalde zijn besluit. Hij ging ervan uit, zei hij, dat bijna iedereen de muitende roeper veroordeelde; als die te laf was, om zich te melden, dan zou iemand anders dat moeten doen. Als dit nog tijdens de rustpauze gebeurde, dan werd de schuldige gestraft en daarmee was de kous af, zo niet, dan zal de hele compagnie, de pelotonscommandanten niet uitgezonderd, moeten boeten. Niemand mopperde nu meer; het werd heel stil, soldaten van andere pelotons kwamen op enige afstand kijken, hoe dat zou aflopen. De aanblik was beklemmend. Hier stond een van de beste officieren van de divisie, met zijn meeste ondergeschikten stamverwant en soortverwant, veel geroemd als zonder vrees en bedachtzaam, vereerd als iemand, die nooit uit pure eerzucht zijn troepen in een gevaarlijke situatie bracht, in de oorlog vroeg oud wordend, met littekens versierd, nu bleek van verbittering over de hem aangedane vermeende smaad, zijn scherpe ronde ogen een beetje als een uil naar elkaar toegedraaid, de een na de ander fixerend, zichtbaar besloten, de zaak op de spits te drijven, toch verstandig genoeg, die

voorshands wel onder vier ogen te willen regelen, - tegenover hem de afgematte manschappen, over zichzelf geschrokken, net nog zich vaag in hun recht voelend, dat echter, zo gauw het zou worden uitgesproken, uit niets bestond, in stilte de houding van de officier misschien al bewonderend, - waar las ik toch ooit, dat uilachtige mensen anderen de baas zijn?

Probeerde je deze gebeurtenis nuchter te bekijken, dan zag je eigenlijk alleen één euvel acuut uitbreken, dat nu al zo lang onder ons rondsluip. In het derde jaar lijkt de oorlog eindeloos; de soldaat, altijd zonder enige bevoegdheid, karig gevoed, slecht gekleed en geschoeid, zelden met verlof gezonden, tijdens het verlof door moedelozen ontmoedigd, verliest geestelijke weerstand en discipline. De officieren weten het en laten, vooral de jongeren, uit verlegenheid, veel op zijn beloop, negeren strafbare uitroepen, maken zichzelf ook wijs, dat die niet slecht zijn bedoeld en in de nabijheid van de vijand vanzelf verstommen. Zo'n laks-dubbelzinnige houding moet een ijzervreter als Leverenz zeer bedenkelijk en onwaardig voorkomen en als hij nu zijn hele aanzien inzet, om ten minste zijn beperkte macht met geweld in de orde terug te buigen, dan voel je met hem mee zoals met een arts, die een operatie op leven en dood waagt.

Intussen stond de majoor aan de kant, in een notitieboekje bladerend alsof hij er niet bij hoorde en waarschijnlijk was het zijn goede geest, die hem inblies, zich eerst niet in de zaak te mengen.

Toen de scène bijna onverdraaglijk werd, kwam er zeer onverhoopt ontspanning. Infanterist Kristl trad met kleine snelle passen naar voren en bekende helder en krachtig, dat hij de man was, die Halt had geroepen. Een poosje stond iedereen als verstart, toen ging een lichte behaaglijke beweging door de boetende compagnie. Ik vond deze zelfbeschuldiging wat verdacht, want Kristl had helemaal niet voor, maar eerder in het midden gemarcheerd; maar zoals hij daar nu stond, bleek en beheerst, in zijn totaal verkleurde uniform, zijn dunne zilverachtige wenkbrouwen hoog opgetrokken, met zijn ogen knipperend, alsof de aanblik van Leverenz hem verblindde, kon zijn bekentenis iemand werkelijk overtuigen. Over het ernstige gezicht van de luitenant flikkerde nu een buitengewoon vluchtige glimlach, merkwaardig om te zien, alsof een stenen god een ademtocht lang mens werd. Misschien verging het hem zoals mij en hield hij het voor mogelijk, dat Kristl zichzelf vals beschuldigde, om de hevig verlangde verwijdering van het front te krijgen en had hij een beetje medelijden met hem zoals met iemand, die een zaak steeds weer verkeerd begint, was hem er ook wel stiekem een beetje dankbaar voor, dat de boog niet meer sterker gespannen hoefde te worden, - in ieder geval greep hij toe: zonder verhoor, koel, streng aanvaardde hij de dader en verkondigde, dat hij intrekking van het verlov voor een jaar als straf moest eisen, stelde echter kwijtschelding in het vooruitzicht, als Kristl zich voor de vijand eervol zou onderscheiden. Iemand lachte bij dit woord, maar niemand lachte mee. Onmiddellijk werd de compagnie vrij gelaten, terwijl Kristl verward en, zoals het leek, teleurgesteld nog een poosje bleef staan.

Onder een zacht kalmerend paars licht, dat een onweershemel tot in de wijde omtrek doordrong, trokken we een uur later verder naar Ottelve; vertrouwen en het gevoel bij elkaar te horen waren plotseling machtiger dan sinds lange tijd. De gemeenschappelijke belevenissen van zoveel maanden, aftochten, nachtmarsen, strijd, woede, doodsangst, - je merkt met een soort schrik, dat het eigendom en innerlijk bezit is geworden, dat je het, zonder jezelf te verloochenen, niet meer kunt weggoaien. Kristl, nu de enige handelende mens onder louter lijdende soldaten, heeft een wonderlijk aanzien bereikt. Of hij werkelijk de haltroeper is geweest, daar vraagt niemand naar. Maar iedereen biedt hem iets aan, sigaretten, chocola, noten. Ook soldaten van de andere compagnie groeten deze merkwaardige mens vriendelijk en zwaaien hem lof toe.